

Zeitschrift: Il glogn : calender dil pievel : annalas per historia, litteratura e cultura romontscha
Band: 3 (1929)
Artikel: Il stan puril
Autor: G.G.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881339>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 14.03.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Il stan puril.

da Gm. Ga.

Teni en honor il stan de pur;
Quel ei della tiara il ver signur.

Il liung e criu unviern ei vargaus e la desiderada permavera porta alla natira nova veta e legria. Il pur va cun nova forza, cun niev tschaffen e legherment vid sia ad el aschi car'ed emperneivla agricultura. Da buna veglia e cun curascha lavur'el dall'alva entochen la sera tard. El ei ventireivels e sia veta e lavur ei era envidiabila per bia glieut d'ina autra clamada. Gie il stan puril ei senza dubi igl emprem ed in dils pli honorifics, e ventireivla la tiara, ch'ei populada cun solids purs. Il grond historicer Gion Müller di buca per nuot: „Denter in pievel, ch'enquera ell'agricultura ed in auter ch'enquera el gudogn de daners sia rihezia, eis ei ina gronda differenza pil stat; l'agricultura mantegn ina sanadeivla olma ed in ferm tschierp en usits dumiasstis e patriotics, ella mantegn bunamein la medema beinstonza denter tuts; ils megliers vegnen tras activitad ils pli ventireivels; gudogn de daners encuntercomi porta sperta e gronda rihezia al pli rufinau, alla tiara malulivada e luxus.“

Quella pretensiun vegn confirmada dall'istoria de tut il temps, ordavon dat la historia romana splendusas emprovas per las verdads de quels plaids. Mai flureva la republica romana aschi fetg sco de quei temps, che l'agricultura er'aunc lur principal'occupaziun. Lura era ei tier els il pli grond laud d'esser in bien pur; tgi che luvrava buca ses praus en uorden vegneva castigiaus dal magistrat. Tgi che cumprava enzatgei che ses furs havessan podiu producir, vegneva consideraus per in cugliun; els tenevan per pli avantagius de haver ina mesauna ch'ina gronda quantitat furs, sinaquei ch'els savessien cultivar quels ton meglier. Ils pli nobels e pli rehs purs luvravan cun lur sclavs ora sil furs e bein enqualgadas vegnevan quels lu clumai naven dal crieu per surpender il regiment dil stat, il commando d'ina armada. Quella veta de pur manteneva ils romans sauns dal tgierp e dall'olma, els eran distingui e lunsch entuorn stimai per lur religiosadad, patriotismus, simpladad ed autras vertits. Mo tut auter eis ei vegniu, cura ch'els ein seretratgs dall'agricultura, cura ch'els han entschiet ad encurir mo gudogns pecuniars e luxus. Els ein curdai da lur altezia en ina totala ruina morala e corporala. Gie cunquei ch'ils romans han calau si de far il pur, ha la decadenza de lur biala e pussenta republica priu sia entschatta.

Il scaffider ha gia destinau nus grischuns tier il stan puril, tier l'agricultura e tratga de biestga e nus lein perquei esser engrazieivels ad el. Tier tuttas autras

lavurs, che savessen dar a nossa glieut bia gudogn, astgein nus mai emblidar l'agricultura e la tratga de biestga, anzi stuein nus cun tuttas forzas e mieds encurir de promover quellas. Ellas porschan a nus ina biala e honorifica occupaziun, e turpetg e vergugna a quella giuncheraglia, che manegia ch'il tarden ed il crieo dishonoreschi il reh e perdert um. Il pur sto furnir victualias a tuts stans, perquei duessen era tuts honorar el. El tila siu gudogn ord la tiara el suadetsch de sia fatscha, perquei eis el era pli respectabels che tuts quels, che ston vegnir tier lur rauba sin outra moda e maniera. Ei glei trest, che biars giuvenns encueran ozildi per spir luschezia, de seretre ton sco pusseivel dalla veta purila e d'encurir ina outra clamada. Bia de quels ein schon secuglienai e per els ein ils plaids dil poet severificai:

Mo va ord patria, sur la mar,
En prighels nunspitgai:
Ti vul aunc franc in di turnar —
E tuornas forsa mai.

Scadin auter stan vegn a dar la dretga stema ed honur al pur, el vegn dasperas er'a promover ils necessaris progress dell'agricultura. Tgei pur vul negar, che quella e la tratga de biestga hagian tier nus aunc adina basegns de grondas ameglioraziuns, fuss quei buc il cass, sche stuessan nus cun nos gronds muvels e numerus praus buc aunc cumprar en mintg'onni dagl jester in'aschi gronda quantidad piaun e caschiel e tont garnezi. Quei duess il pur renconuscher e sespruar de sefar en quei risguard independents tont sco pusseivel dagl exteriur, cun esser mals ed activs duei el era buca vegnir pli marschei de tuttas uisas marcadonts. El duei viver e sevestgir de siu stan e sepertgirar dalla perniciosa moda e dal custeivel luxus. Talas caussas fan mo zanur a siu stan, e vul il pur esser honoraus, sche duei el encurir de tont sco pusseivel restar fideivels alla proverbiala simpladad de siu stan!

Tier il sura scret vegn bein enqual pur a dir: Quei ei tschintschau bein aber gida nus nuot, pertgei ch'ozildi ei il pur ellas miserias entochen culiez! Segir, pli u meins. Tresta verdad! La biestga paga pauc ed ils prezis dellas victualias ein a proporziun culs prezis dils tiers, bia memia aults. — Per las gasettas entuorn ed els parlaments vegn ei discuriu vi e neu, co gidar il pur e principalmein co gidar il pauper pur muntognard. Quei ei tut bi ed endretg e nus vegnin ad esser engrazieivels, sche ei vegn gidau sin ina ni l'outra mod'e maniera. Tut agid vegn aber ad esser insufficients, sche nus havein buc il spért de segidar nusez. Giest da quellas varts maunc'ei bia era tier nus si els cuolms. Il ver spért aristocratic-puril ha fatg bancrut e quei en buca paucs loghens. Aunc avon 50 onns regev'ei tut in auter spért en nossas valladas romontschas. Ei deva ni assicuranzas ni cassas de malsauens ni subsidis e tuttina vegnevan nos vegls atras, tscheu e leu meglier ch'ozildi. Quei derivava da cheu ch'ils purs segidavan sesez ton sco pusseivel era. Els possedevan era il ver spért economic. Lur emprem principi era de producir sez tut quei che seschava per casa e nuegl. Ozildi ei quei en bia graus buca pli il cass. Ei vegn cumprau bia de quei che stuess buc esser. Per ex. cons

mellis vegn ei dau ô mo per rauba de fil. Per caltscheuls fins etc. etc. Nossas tattas ed er'aunc nossas mummas fagievan e producevan quei tut sezzas. Ellas filavan tessevan e cuntschavan tut sezzas. Mo con quei spargnava! Perencunter eis ei oz buca de sesmervigliar, sch'il bab vegn buc'entuorn de pagar ils deivets. — Mirein nus per ex. oz viden en enqual tener-casa, sche crod'ei cuninagada si a nus, co biars san buca tener da quen, co ei san buca spargnar. Da quellas varts savessen nus emprendre bia da nos buns vegls!

Pertenent amegliuraziuns e progress ell'agricultura, savess ei era vegnir segidau pli bia, che quei ch'ei daventa. L'amegliuraziun della tratga de biestga ha fatg gronds progress, mo lunsch ora buca dapertut. Sco detg sisura ei quei nossa principala resursa e vid igl amegliuramen de quella sto ei vegnir luvrau vinavon.

Da l'otra vart stuein nus schon era menzionar, ch'il pur muntognard savess cun empau buna veglia e perseveronza far render meglier sias resursas d'economia secundarias. Nus patertgein cheu en emprema lingia vid l'apicultura, che savess tgunschamein vegnir manad'en pli stedi e che vegness era a render intras l'auter bufatgamein. (Mira da quellas varts, ils artechels sur l'apicultura de Sur Thomas Berther ellas duas empremas annadas dil Glogn.)

In'otra resursa de grond'impurtonza fuss era il progress e la svilupaziun della tratga de gaglinam, cunzun sche nus considerein il factum per cons mellis ad onn la Svizera retila dagl jester ovs e gaglinas per la cuschina. En quei rom seschass ei veramein far fetg bia tier nus.

Ozildi vegn ei tschintschau bia sur la depopulaziun dellas vals muntognardas; relativmein, buca senza raschun. Nus essen aber ferm perschudi, ch'ina statistica da quellas varts vegness a mussar, che nus havein aunc bia memia bia glieut, surtut igl unviern!

Gidar encunter la depopulaziun en nos cuolms sa mo ina industria de casa, pertgei che glieut havein nus avunda, — mo buca lavur. Quella questiun economica e sozuala ei fetg greva, cunzun en in temps sco nus vivin oz; mo era cheu seschass ei forsa entscheiver enzatgei, sch'il ver spért de segidar sesez fuss a strada.

Suenter nossa cuorta consideraziun, stuein nus aunc repeter inagada ch'igl εμπrem stuein nus segidar nus sez e pér lu, sch'ei fa basegns retscheiver cun engraziament igl agit dil stat, pertgei che:

Ei balluca, ei scruscha, ei va enzaco
Cun trer e tuschar, tener ed alzar
La ventira tier nus flurir mai po
Sche nus stein a mun e lein ca si star.
Perquei sch'il bien dei prosperir,
Mintgin tier il meglier dei contribuir.

